

Cu privire la data și cauzele dispariției unor *davae* geto-dacice sud-carpaticice

CONSTANTIN PREDA

Rezultatele săpăturilor arheologice din ultimele patru decenii au contribuit în mod substanțial la cunoașterea civilizației și istoriei Daciei preromane. Pe baza acestor rezultate, datorită cercetării unui însemnat număr de așezări și necropole, cu un bogat și variat material arheologic, numismatic și epigrafic, se poate urmări în prezent întreaga evoluție a culturii materiale și spirituale a geto-dacilor, atât în epoca dinainte de cucerire, cât și în vremea stăpînirii romane. Sînt definite acum, cu suficientă exactitate, începuturile civilizației geto-dacice, datate cu destulă certitudine în sec. VII-VI î.e.n., și etapa corespunzătoare sec. IV-III, mult mai bine conturată și mult îmbogățită. De pe urma acelorși rezultate arheologice a avut de cîștigat în mod deosebit perioada „clasică” din istoria Daciei, corespunzătoare sec. I î.e.n. -I e.n. Un număr impresionant de așezări și materiale arheologice, de o mare bogăție și varietate, permit crearea unor noi și destul de complete imagini asupra societății geto-dace din această perioadă, sub aspect cultural, economic și politic.

Recentele cercetări arheologice au venit adesea în sprijinul izvoarelor scrise, confirmîndu-le în cea mai mare parte a lor. Împletirea ambelor categorii majore de izvoare, la care se adaugă și cele epigrafice și numismatice, a permis întregirea multor pagini din istoria acestei importante perioade. Multe din informațiile principalelor surse antice scrise (Herodot, Arian, Diodor, Trogius Pompeius, Strabon, Ovidiu, Ptolemeu, Iordanes etc.), capătă, în lumina noilor descoperiri, valori și semnificații noi.

Nu se poate spune că de fiecare dată s-a ales o cale de îmbinare fericită între diferitele categorii de izvoare. De pildă, cu totul eronată se dovedește încercarea lui M. Crawford de a pune marele număr de tezaure romane republicane din Dacia pe seama unui comerț cu sclavi¹, folosindu-se în această privință în mod neadecvat de un pasaj din Plutarh, ce se referă, așa cum am subliniat și cu alt prilej, la o epocă mai veche și la regiunile Pontului Euxin în general². O legătură nu tocmai fericită s-a făcut și între unele descoperiri monetare și informația antică (Dio Cassius (LI, 22) privind raporturile dintre Dicomes și M. Antonius³.

Una din aceste ultime corelări făcute relativ recent se referă la epoca lui Burebista și anume la unele din modalitățile folosite de marele rege geto-dac în opera de unificare a lumii geto-dace. Invocîndu-se unul din cele mai valoroase pasaje din Strabon (VII, 3, 11) referitoare la Burebista și opera sa, de unde ar rezulta că regele geto-dac ar fi utilizat, în realizarea unității dacice, în anumite zone sau perioade, și forța armeei, unii cercetători consideră că aceste informații își pot găsi confirmarea în unele rezultate arheologice și numismatice. Săpăturile arheologice din *dava* getică de la Cetățeni îi îndemnau pe autorii lor, D.V. Rosetti și L. Chițescu, să conchidă că această așezare ca și cele de la Polovragi și Cîmpuri Surduc ar fi fost distruse în jurul anilor 70 î.e.n. ca urmare a acțiunilor de unificare geto-dacică întreprinse de Burebista⁴. Sesizînd imposibilitatea de a putea verifica exactitatea acestei datări, M. Babeș preia totuși ideea aploînd-o ipotetic în cazul *davei* de la Cîrlomănești, depu-

¹ M. Crawford, JRS, 67, 1977, p. 117-124; idem, SCN, 7, 1980, p. 51-52.

² C. Preda, SCIVA, 31, 1980, 3, p. 340-341.

³ Maria Chițescu, SCIV, 19, 1968, 4, p. 655-665; cf. și D. Protase, SCIV, 21, 1970, p. 145-152; I. Winkler,

SCN, 5, 1971, p. 295, 298; C. Preda, *Historica*, 3, 1974, p. 82-87.

⁴ D. V. Rosetti și L. Chițescu, BMI, 4, 1973, p. 57; cf. B. Mitrea și D. V. Rosetti, *St Com Pitești*, 1972, p. 221-228; idem, SCIVA, 25, 1974, 1, p. 19-33.

nind evidente eforturi pentru a fixa data finală a acesteia către mijlocul sec. I î.e.n., preconizînd o cronologie similară și pentru așezările din Cimpia Dunării, de la Piscu Crăsani, Zimnicea, Radovanu și Căscioarele ⁵.

În sprijinul aceleiași teze sînt aduse și argumente numismatice. Analizînd situația tezaurelor monetare romane republicane din Dacia, M. Chițescu consideră că acestea au fost îngropate ca o consecință a evenimentelor legate de unificarea geto-dacilor de către Burebista ⁶.

Drept urmare a difuzării unei asemenea teze se observă o oarecare tendință în a plasa data finală a unora din așezările geto-dacice sud-carpaticе, aflate în curs de cercetare, înainte de a doua jumătate a sec. I î.e.n. (Crăsani ⁷, Radovanu⁸, Cetățeni etc.), sprijinindu-se aproape exclusiv pe descoperirile monetare. Ținînd seama de implicațiile de ordin istoric ale unei astfel de teze, o reexaminare a ei și a dovezilor pe care se sprijină se impune de la sine.

Încă de la începutînim să facem distincție între eventualitatea ca data finală a unor *davae* getice din Muntenia să fie mai timpurie decît s-a crezut pînă acum și atribuirea sfîrșitului acestora evenimentelor legate de procesul de unificare a geto-dacilor de către Burebista. În ceea ce privește primul aspect al problemei, se impune o trecere în revistă a principalelor argumente care ar îndreptăți datarea către mijlocul sec. I î.e.n. a celor mai multe *davae* din centrul și vestul Munteniei. Desigur, despre o analiză completă și complexă a descoperirilor susceptibile de a fi luate în considerare pentru o astfel de discuție nu poate fi vorba, atîta vreme cît rezultatele săpăturilor nu sînt cunoscute în totalitatea lor, iar cercetarea, cel puțin a unora dintre aceste așezări, nu se află decît la începutul ei.

De o examinare mai serioasă și relativ completă dispunem deocamdată doar pentru descoperirile rezultate din primele campanii de săpături din *dava* de la Cîrlomănești. Printre primele elemente de datare sînt menționate desigur monedele în rîndul cărora se întîlnesc emisiuni din Apollonia și Dyrhachium, Thasos și monede geto-dacice de tip Virteju-București, Inotești-Răcoasa și o piesă divizionară de tip Filip III Arideul. Absența denarilor romani, deocamdată, ca și analiza celorlalte descoperiri monetare reprezintă primele argumente ce-l îndreptățesc pe M. Babeș să fixeze data finală a așezării getice de la Cîrlomănești către mijlocul sec. I î.e.n. După opinia aceluiași autor, în circulație monetară din sec. II—I î.e.n. ar exista două etape, care se separă cronologic la mijlocul secolului respectiv. Primei faze i-ar aparține monedele geto-dacice, Macedonia Prima și Thasos și eventual primele drahme din Apollonia și Dyrhachium. Cea de-a doua fază s-ar caracteriza printr-o circulație masivă a denarilor romani republicani, a drahmelor orașelor Apollonia și Dyrhachium și prezența în continuare a tetradrahmelor thasiene ⁹.

Un examen mai amănunțit al tuturor descoperirilor monetare din Dacia din sec. I î.e.n. nu îndreptățește cîtuși de puțin formularea unor concluzii așa de tranșante. Trebuie să recunoaștem că în ciuda numeroaselor descoperiri monetare de care dispunem nu sîntem în situația de a stabili o cronologie mai strînsă a circulației diferitelor categorii de monede aflate în circulație în Dacia în sec. I î.e.n. Dificultatea principală provine din faptul că între datele de emisie și de circulație a acestor categorii de monede există decalaje destul de mari, încît cronologia prezenței lor pe piața geto-dacică nu poate fi fixată decît pe etape lungi de tip și pe bază de context arheologic și numismatic.

Din seriile de monede din această vreme, oarecari precizări cronologice se pot face doar pentru emisiunile geto-dacice tîrzii. Se cunoaște, de pildă, că emisiunile de tip Inotești-Răcoasa, destul de frecvente în așezările getice, au putut să circule pînă către mijlocul sec. I î.e.n., fără a exclude rămî-nerea în circulație a unora dintre ele și după această dată ¹⁰. În această privință ni se pare semnificativă descoperirea în *dava* de la Sprîncenata a unei monede de tip Inotești în condiții stratigrafice clare, în cel de-al treilea nivel, sigur datat după mijlocul sec. I î.e.n. ¹¹. În aceeași situație se pot afla și imitațiile după drahmele lui Filip III Arideul găsite în așezările geto-dacice. Din cercetările mai recente rezultă că între monedele de acest tip descoperite în așezări și cele apărute în tezaure există deosebiri tehnice și stilistice evidente. Monedele scoase la iveală din așezări sînt mult mai subțiri, au greutatea reduse și stilul foarte degradat, imaginile fiind adesea greu de identificat. O astfel de constatare ne

⁵ M. Babeș, *Dacia*, N. S., 19, 1975, p. 125—139.

⁶ M. Chițescu, *Dacia*, N. S., 1975, p. 249—254.

⁷ N. Conovici și M. Neagu, *Materiale*, Brașov, 1983, p. 193—195.

⁸ Doe Șerbănescu, în comunicarea ținută în mai 1984 la Institutul de arheologie, reprezentînd o privire de ansamblu asupra descoperirilor de pînă acum. Printre monedele găsite în așezare au fost menționate: 1 tetr. Thasos, 3 AR Virteju,

1 AR Inotești-Răcoasa, 4 drahme getice de tip Filip III Arideul și 2 denari romani republicani, emisiuni din 124—103 și 78—77 î. e. n.

⁹ M. Babeș, *op. cit.*, p. 121—133.

¹⁰ C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973, p. 247—270; cf. și SCN, 6, 1975, p. 27—40.

¹¹ C. Preda și M. Butoi, *Thraco-Dacica*, 2, 1981, p. 65—71.

indeamnă să credem că această serie de monede divizionare reprezintă emisiuni getice tîrzii ce ajung să circule și în prima jumătate a sec. I î.e.n. Cît privește celelalte categorii de monede aflate în circulație în Dacia în sec. I î.e.n., situația este destul de complicată, ceea ce face ca precizările cronologice să aibă un caracter general. Din rîndul acestor emisiuni doar despre tetradrahmele din Macedonia Prima se poate spune că circulația lor nu atinge mijlocul sec. I î.e.n. Celelalte monede, drahmele din Apollonia și Dyrrhachium și tetradrahmele thasiene circulă încă frecvent la mijlocul și în primele 2—3 decenii ale celei de-a doua jumătăți a sec. I î.e.n. În astfel de condiții sintem la fel de îndreptățîți să datăm monedele de la Cîrlomănești și după mijlocul sec. I î.e.n. În nici un caz nu putem opera cu aceste monede pentru a stabili o cronologie așa de exactă. De asemenea, nu se poate vorbi de două faze în circulație monetară a aceluiași secol, înainte de apariția monedelor romane imperiale. A fixa la mijlocul sec. I î.e.n. un punct de demarcație în circulația monetară nu înseamnă decît separarea arbitrară a unui proces firesc, aflat încă în plină desfășurare. Faptul că în a doua jumătate a secolului amintit nu mai apar pe piață monedele geto-dacice de tip macedonean nu influențează cu nimic procesul general al circulației monetare. În plus, trebuie avută în vedere și împrejurarea că pe măsură ce monedele locale încetează să mai fie emise și să circule, locul lor este preluat imediat de denarii romani republicani de tip Tilișca.

Opinia după care denarii republicani ar fi pătruns și circulat în Dacia după mijlocul sec. I î.e.n. este în totală contradicție cu datele oferite de descoperirile de denari republicani din România. Din statisticile întocmite pînă în prezent rezultă că circa o treime din tezaurele cunoscute pînă în prezent au cele mai recente emisiuni, deci și data de ascundere, înainte de mijlocul sec. I î.e.n. Potrivit aceluiași statistici se constată că numărul cel mai mare de monede din toate tezaurele sînt denari emiși în deceniile 2—3 ale secolului respectiv ¹².

Este puțin probabil să fie vorba doar de o simplă întîmplare. Fără îndoială că data de emitere a denarilor nu corespunde, în cazul Daciei cel puțin, cu aceea a circulației lor. Un decalaj între cele două momente trebuie oricum admis. A muta automat însă toate aceste monede și tezaure în a doua jumătate a veacului amintit, fără a ține seama de rezultatele studierii descoperirilor monetare ca, dealtfel, și al împrejurărilor istorice ale acestei perioade nu înseamnă altceva decît a pune preț pe impresie și nu pe anumite realități concrete.

În această problemă nu trebuie să se uite nici un moment că în rîndul denarilor din Dacia se află un însemnat număr, poate majoritatea lor, copii geto-dacice de tipul tiparelor de la Tilișca, Ludești, Poiana etc. După cum ne indică aceste tipare, ce redau copii fidele după denari emiși anterior anilor 70 î.e.n., ca și data încetării activității atelierelor monetare geto-dacice de tip greco-macedonean care nu pare să fie mai tîrzie, începutul procesului de emitere a denarilor romani în Dacia trebuie oricum plasat înainte de mijlocul sec. I î.e.n. ¹³

Rezumînd cele de mai sus, se poate conchide mai întii că denarii romani republicani și replicile lor locale se aflau în circulație în Dacia încă înainte de mijlocul sec. I î.e.n. În al doilea rînd urmează să admitem că în aceeași perioadă circulau concomitent și drahmele din Apollonia și Dyrrhachium și tetradrahmele thasiene, proces care acoperea complet mijlocul secolului respectiv. În această situație rămîne, dacă nu imposibil, oricum foarte greu de dovedit existența a două faze în circulația monetară din sec. I î.e.n., care să fi avut ca punct de demarcație tocmai mijlocul acestei perioade, cînd procesul ca atare se află în formele sale optime de desfășurare.

În același sens socotim că pot fi interpretate și celelalte descoperiri. Din rîndul acestora, cele care se dovedesc a fi susceptibile, alături de monede, de a oferi date cronologice mai concrete sînt desigur fibulele. Și în această privință dispunem de o analiză a fibulelor descoperite în dăva de la Cîrlomănești. Din păcate, numărul lor este foarte redus, iar tipul nu ne indică o cronologie cît de cît exactă. După cum remarcă însuși autorul săpăturilor de la Cîrlomănești, fibulele descoperite în această dăva aparțin tipului Latène tîrziu, care se întîlnesc în complexe arheologice din sec. I î.e.n. O plasare a fibulelor respective înainte de mijlocul sec. I î.e.n. pe bază unor amănunte de formă, nesemnificative, este departe de a se putea justifica, atîta vreme cît tipul ca atare se întîlnește chiar și în complexe din sec. I e.n. ¹⁴ Jocul acesta cronologic nu îndreptățeste stabilirea unei cronologii atît de exacte a exem-

¹² Maria Chișescu, *Numismatic Aspect of the History of the Dacian State. The Roman Republican Coinage in Dacia and Geto-Dacian Coins of Roman Type*, BAR, 112, Oxford, 1981.

¹³ N. Lupu, JNG, 17, 1967, p. 101—121; B. Mitrea, în

Unitate și continuitate în istoria poporului român, București, 1968, p. 53—64; C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, p. 345—352; M. Chișescu, *op. cit.*, p. 46—61.

¹⁴ M. Babeș, *op. cit.*, p. 133—134.

plarelor de la Cîrlomănești. Dacă am lua în considerare faptul că fibule de acest tip apar în cetățile dacice de la Tilișca și Piatra Roșie, Bîtea Doamnei ca și în unele *davae* geto-dacice cu data finală mai târzie, ca Popești, Tinosul, Brad, Răcățău, Poiana etc., ar urma să admitem că acestea ar putea fi datate mai degrabă la mijlocul și în a doua jumătate a sec. I î.e.n.

În aceeași situație se află și celelalte obiecte de metal, mai puțin semnificative însă. Cronologia lor este orientată în aceeași direcție, găsindu-se și pentru ele argumente în favoarea datării înainte de mijlocul sec. I î.e.n., dată la care așezarea de la Cîrlomănești ar fi încetat să mai existe. Abandonarea sau poate distrugerea așezării este pusă, ipotetic desigur, pe seama evenimentelor din vremea lui Burebista. În legătură cu aceleași evenimente este pusă și dispariția așezărilor getice de la Zimnicea, Crăsani, Radovanu, Căscioarele și Cățelu Nou¹⁵. Deși descoperirile din aceste așezări nu sînt cunoscute deicît în parte, se apreciază, pe baza unor elemente disparate, sau prin asociere, că ele își încetează existența tot către mijlocul sec. I î.e.n. Așezările de la Cetățeni și Polovragi ar fi pierit și ele din aceleași motive, numai că distrugerea lor ar fi avut loc în jurul anilor 70 î.e.n., dată absolut imposibil de a fi acceptată numai pe baza argumentelor invocate¹⁶.

Îngropările de tezaur de denari romani republicani din Dacia sînt atribuite de asemenea acțiunii de unificare a geto-dacilor de către Burebista. Ceva mai mult, pe baza datelor diferite la care au fost ascunse tezaurele se încearcă o stabilire de etape cronologice ale procesului de unificare și de extindere a puterii lui Burebista. Un examen mai atent și cit de cit critic al documentelor numismatice în discuție pune în evidență cu destulă claritate improbabilitatea interpretărilor și a concluziilor. Potrivit unor astfel de interpretări, zona sud-carpatică ar fi fost unificată, desigur cu forța, către anul 72 î.e.n., cînd sînt incendiate așezările de la Zimnicea, Cetățeni, Ocnîța și Polovragi. A doua etapă ar fi avut loc între anii 70—60 î.e.n., cînd este înglobată zona centrală a Transilvaniei¹⁷. Celelalte zone ale Daciei nu mai apar în acest calcul al documentelor numismatice. Totodată trebuie precizat că nu se poate stabili o corelație între datele numismatice, destul de dispersate de altfel, și cele arheologice.

Urmărind cu atenție întreaga demonstrație referitoare la cronologia celor mai multe din principalele așezări getice din Muntenia și la cauzele care au dus la dispariția lor în prima jumătate a sec. I î.e.n. — și cu aceasta trecem la cel de-al doilea aspect al discuției noastre —, se poate ușor observa că eforturile făcute în această direcție sînt subordonate unei concluzii dinainte acceptată. Cu alte cuvinte se încearcă să se aducă, cu orice preț, dovezi arheologice și numismatice care să confirme informația lui Strabon, potrivit căreia Burebista ar fi folosit și forța în opera sa de unificare a lumii geto-dace.

Pentru a putea ajunge la o mai bună înțelegere a situației politice interne și a evenimentelor din vremea lui Burebista se cuvine a reproduce mai întîi pasajul respectiv din Strabon (VII, 3, 11). „Ajungînd în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul Burebista l-a înălțat atît de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci, încît în cîțiva ani a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine”.

Din relatările geografului antic nu rezultă cu claritate dacă regele geto-dac a participat sau nu în vreun fel la aceste lupte și în ce măsură confruntările respective au contribuit la ridicarea sa. Accep-tînd totuși că Burebista a fost implicat direct în aceste lupte și că în cele din urmă el a profitat de epuizarea forței politice a eventualilor lui adversari, trebuie să admitem, în lumina aceleiași surse scrise, că momentul ridicării lui în fruntea geto-dacilor este de plasat la începutul domniei, oricum ulterior luptelor la care se referă Strabon, poate în jurul anilor 80 î.e.n., sau nu mult ulterior acestei date, cînd Iordanes ne informează că marele rege geto-dac se află la conducerea neamului său. Că numai în felul acesta poate fi interpretat textul de mai sus, ne-o confirmă același geograf, care ne spune, de data aceasta foarte limpede, că Burebista a reușit ca numai în cîțiva ani să realizeze o mare putere politică și militară (*μεγάλη ἀρχή*), folosind ca metode: exercițiile, abținerea de la vin și supunerea față de porunci. Potrivit acelorăși izvoare scrise, ca și datelor oferite de descoperirile arheologice, această principală etapă a unificării a putut avea loc pînă către anii 70 î.e.n., oricum, nu mult ulterior acestei date. Nu mai încapă nici un fel de îndoială că înainte de anii 60 î.e.n., cînd are loc campania împotriva celților, procesul de unificare a geto-dacilor, în esența sa, incluzînd principalele teritorii ale Daciei, era încheiat. Admițînd, chiar și în ciuda clarității și exactității informațiilor lui

¹⁵ *Ibidem*, p. 135—139.

¹⁶ D. V. Rosetti și L. Chițescu, *op. cit.*, autorii se folosesc de un denar roman republican emis în 88 î.e.n., dar nu fac

nici o aluzie la tezaurul descoperit la Cetățeni, care se încheie cu emisiuni de la Augustus; cf. și nota 4.

¹⁷ Maria Chițescu, *Dacia*, N. S., 1975, p. 249—254.

Strabon, că și în această perioadă Burebista a mai utilizat și forța, nu numai metodele pașnice menționate de izvor, intervențiile de acest fel trebuie să se fi petrecut izolat și în zonele mai periferice ale nucleului principal și în orice caz înainte de 60 î.e.n. Ceva mai târziu, respectiv între anii 55—50 î.e.n., Burebista întreprinde, după cum bine se știe, campania de cucerire și includere a orașelor vest și nord-pontice în cadrul regatului său, vreme în care nu numai întreaga Dacie, ci și teritoriile vecine ajunseseră să fie pacificate.

Într-o altă ordine de idei, se admite deobște că Burebista și-ar fi început opera de unificare ca bazele al mării și puternicele formațiuni politice geto-dacice de caracter unional-tribal, respectiv prestatal, din Cîmpia munteană. Studiarea descoperirilor monetare getice de tip Virteju-București și Inotești-Răcoasa și corelarea lor cu rezultatele cercetărilor arheologice ne dau dreptul să admitem existența unei astfel de formațiuni politice încă din primele decenii ale sec. I î.e.n.¹⁸. O astfel de concluzie este pe deplin confirmată și pe cale arheologică, în sensul că principalele *davae* din această parte a Daciei cunosc maxima lor dezvoltare, începând cu sfârșitul sec. II și pînă către finele sec. I î.e.n. Nu există nici o dovadă certă din care să rezulte că liniștea acestor importante așezări ar fi fost turburată înainte de stabilirea romanilor la Dunăre în vremea lui Augustus.

Din cele schițate mai sus se pot desprinde câteva concluzii menite să aducă unele clarificări în problema ce a format obiectul prezentei discuții. În primul rînd ținem să precizăm că analiza argumentelor pe temeiul cărora cele mai multe și mai însemnate *davae* geto-dacice din Cîmpia munteană (Zimnicea, Crășani, Cîrlomănești, Radovanu etc.) și-ar fi încetat existența către mijlocul sec. I î.e.n. sînt departe de a se dovedi demne de luat în considerare sau de a rezista unui examen cît de cît amănunțit și complex. O cronologie așa de exactă, care să se sprijine în special pe monede și pe fibule, fără să țină seama de ansamblul descoperirilor, ca și de împrejurările istorice ale epocii, nu poate fi acceptată nici ca ipoteză de lucru. În afara oricărei discuții se situează din acest punct de vedere opinia potrivit căreia *dava* de la Cetățeni și cetatea de la Polovragi ar fi fost distruse în jurul anilor 70 î.e.n., aducîndu-se ca singur argument descoperirea de denari romani repulicani, emiși înainte de această dată. Straturile de arsură de la Zimnicea și Crășani¹⁹ nu pot fi neapărat atribuite unor distrugerii și abandonări a *davelor* respective către mijlocul secolului I î.e.n. Numai publicarea întregului material arheologic din ultimul nivel de locuire ne-ar putea oferi date cronologice mai concrete și mai complexe. Situația de la Radovanu rămîne oricum un necunoscut, atît timp cît principalele descoperiri și observații stratigrafice continuă să fie inedite.

Rezultatele cercetărilor întreprinse pînă în prezent în așezările getice din Muntenia, în special în cele situate în zona centrală și de vest a provinciei, cel puțin în stadiul actual al valorificării materialelor descoperite, nu ne îngăduie să vorbim de diferențe cronologice între datele finale ale acestora. În lumina descoperirilor de pînă acum rezultă că *davae*-le de la Popești, Zimnicea, Crășani, Radovanu, Cîrlomănești, Cetățeni etc. se constituie într-o grupă unitară, sub toate aspectele, și că evoluția lor nu se deosebește prea mult, nici în ceea ce privește principalele etape de dezvoltare și nici momentul încetării existenței lor. De aceea, nu credem că între data finală a *davei* de la Popești²⁰, care atinge finele sec. I î.e.n. și sfârșitul celorlalte *davae* din aceeași zonă a putut să existe o diferență în timp de o jumătate de secol. Conținutul ultimului strat de locuire, ceramică în special, obiecte și circulație monetară, din toate aceste așezări, este atît de asemănător și de comun încît face absolut imposibilă o diferențiere cronologică așa de mare. O perioadă de timp de o jumătate de secol diferență în cadrul culturii clasice geto-dacice din ultimul veac al erei vechi ar fi trebuit să ofere indicii clare și concrete în delimitarea în timp a principalelor descoperiri arheologice din ultima etapă de locuire.

După opinia noastră, așa cum se prezintă situația arheologică în acest moment, principalele *davae* din centrul și vestul Munteniei se dezvoltă și sfîrșesc ca urmare a aceluiași cauze de ordin economic și politic. Chiar dacă, eventual, unele dintre aceste *davae* au încetat să existe ceva mai de timpuriu, momentul acesta nu poate fi în nici un caz plasat la mijlocul și cu atît mai puțin în prima jumătate a sec. I î.e.n. Dacă, întradevăr, unele dintre aceste așezări și-au încetat existența înainte de momentul Aelius Catus, ceea ce nu excludem cu totul, sfârșitul lor trebuie plasat oricum după mijlocul sec. I î.e.n., nu înainte de ultimele 2—3 decenii ale veacului respectiv.

¹⁸ C. Preda, *op. cit.*

¹⁹ În problema cronologiei așezării de la Crășani, seria descoperirilor monetare, de unde nu lipsesc emisiunile getice de tip Inotești-Răcoasa, un denar roman republican perforat, o imitație Thasos, drahme de tip Filip III, drahmă Dyrhachium, ca și tipurile ceramice geto-dacice intru totul similare celor de la Popești, merită o mai mare atenție, ele

sugerînd existența unei viețuiri și după mijlocul sec. I î.e.n.; cf. N. Conovici SCIV, 7, 1980, p. 139—143 și Cercetări numismatice, 5, 1983, p. 39—50; idem, Materiale, Oradea, 1979, p. 143—145; V. Părvan, *Getica*, București, 1926, p. 173—220.

²⁰ R. Vulpe, *Așezări getice din Muntenia*, București, 1966, p. 37—38.

În legătură cu precauția cu care trebuie tratată această problemă a datei finale a așezărilor geto-dacice de la sud de Carpați, unele date interesante nu furnizează recentele cercetări din *davae-le* de pe valea Oltului inferior, de la Sprincenata (jud. Olt) și Pleașov (jud. Teleorman). Așezarea de la Pleașov, încă în curs de cercetare, încetează să mai existe încă din primele decenii ale sec. I î.e.n. Această datare se sprijină pe absența unor categorii principale de materiale arheologice (ceramică, fibule, monede etc.), caracteristice ultimului veac dinaintea erei vechi ²¹.

Cit privește așezarea de la Sprincenata, dispunem de elemente (monede, fibule, ceramică etc.), care permit fixarea datei finale în deceniile 3—4 ale sec. I e.n. ²²

Situația de la Polovragi este departe de a fi interpretată simplu, așa cum apare la prima vedere și cum a fost preluată pripit de unii din autorii amintiți mai sus. După opinia specialiștilor care au efectuat săpături în acest centru geto-dacic, sfârșitul cetății urmează a fi oricum de fixat ulterior morții lui Burebista ²³. Așezarea de la Grădiștea-Brăila, după cum indică ultimele cercetări, își încetează existența spre sfârșitul sec. I î.e.n., dacă nu chiar la începutul veacului I e.n. ²⁴.

Dava de la Ocița (jud. Vilcea) dispore odată cu războaiele daco-romane ²⁵, ca dealtfel și Tino-sul ²⁶ (jud. Prahova) și Pietroasele ²⁷ (jud. Buzău). După cum se poate limpede observa, recentele cercetări tind să ne sugereze mai degrabă că trebuie să ne așteptăm ca și sfârșitul altor așezări din Muntenia să fie mai tirziu decât s-a admis pînă acum și în nici un caz mai devreme de ultimele trei decenii ale sec. I î.e.n.

Admițînd totuși, în ciuda evidențelor, că *davae* importante ca cele de la Zimnicea, Crășani, Cîrlomănești, Cetățeni, Polovragi, Radovanu etc., adică cea mare parte a așezărilor geto-dacice din cea mai populată și mai bine dezvoltată zonă a Daciei din sec. II—I î.e.n., ar fi fost distruse către mijlocul sec. î.e.n., s-ar putea oare pune pe seama lui Burebista o asemenea acțiune? Cu alte cuvinte, situația politică și economică de la mijlocul sec. I î.e.n. ar putea justifica în vreun fel o asemenea concluzie.

Am schițat în cele de mai sus momentele principale ale unificării geto-dacilor de către Burebista și am putut desprinde că la mijlocul sec. I î.e.n., regele geto-dac ajunsese să includă în hotarele regatului său nu numai părțile de est și sud-est ale Daciei, ci și orașele grecești de pe coasta de vest a Mării Negre. Urme ale acestor acțiuni nu se constată decât în unele din aceste orașe ²⁸. Ele nu apar însă în așezările geto-dacice de la est de Carpați, unde viața își va continua cursul pînă la cucerirea Daciei de către romani. Deci, dacă ar fi să găsim dovezi ale unor ultime acțiuni ale lui Burebista în teritoriile geto-dacice, acestea ar trebui să fie sesizate în așezările de la est de Carpați. Cercetările recente, în special cele din *davae-le* de la Brad, Răcățău ²⁹ și Cîndești ³⁰, ca și cele mai vechi de la Poiana ³¹, nu permit, cel puțin deocamdată, o astfel de interpretare. La mijlocul sec. I î.e.n., lumea geto-dacă se află pe deplin pacificată. Burebista nu mai avea de rezolvat la această dată decât probleme de politică externă, legate de relațiile cu marea putere a Romei.

Referindu-ne tot la procesul de unificare realizat de Burebista, se admite îndeobște că inițial regele geto-dac se află în fruntea marii uniuni politice prestatale getice din zona centrală și de est a Munteniei. În acest caz ar trebui să admitem că Burebista și-a distrus propriile așezări și a avut de luptat cu propriii lui colaboratori, lichidîndu-și deci întreaga sa bază economică și politică, încă de la începutul acțiunii sale. Întrucît o asemenea ipoteză nu poate fi susținută, deoarece sfârșitul nici uneia din așezările amintite nu poate fi așa de timpuriu, atunci ar urma să respingem ideea originii extra-carpatică a lui Burebista și să admitem astfel că zona centrală și de est a Munteniei, ca cele mai multe și mai importante *davae*, au fost incluse în regatul său spre mijlocul sec. I î.e.n., adică la sfârșitul carierei sale, chiar după evenimentele de pe coasta de vest a Mării Negre.

După cum se poate ușor remarca, plasarea fazei finale a celor mai multe *davae* din Muntenia la mijlocul sec. I e.n. sau înainte de această dată nu se poate susține și verifica nici arheologic și nici

²¹ Săpăturile au fost întreprinse de noi în anii 1981—1984 și rezultatele sînt încă inedite.

²² C. Preda, *Geto-dacii din bazinul Oltului Inferior — Sprincenata*, sub tipar.

²³ Fl. Marinescu, Crisia, 1972, p. 87; cf. și V. Bușilă și Al. Vulpe, comunicare la sesiunea muzeelor, București 1968.

²⁴ V. Strbu și Fl. Anastasiu, *Materiale*, Brașov, 1983, p. 241.

²⁵ D. Berciu, *Buridava dacică*, București, 1981, p. 149—158.

²⁶ R. și Ecat. Vulpe, *Dacia*, 1, 1924, p. 222—223.

²⁷ Fl. Preda și V. Dupoi, *AUB*, 23, 1974, 1, p. 226—28; 27, 1978, p. 54—57 și Crisia, 9, 1979, p. 77—87.

²⁸ I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, ed. II-a, București, 1977; a se vedea și interpretarea de la p. 167—170 privind modalitatea de unificare.

²⁹ V. Ursachi, *Carpica*, 1, 1968, p. 171—184; *Mem.Antiq*, 1, 1969, p. 105—119; V. Căpitanu și V. Ursachi, *Crisia*, 1972, p. 97—114 și în *Carpica*, 2, 1969, p. 93—130.

³⁰ A. Florescu și M. Florescu, în *Studia antiqua et arhaeologica*, Iași, 1, 1983, p. 72—93.

³¹ R. Vulpe, *Dacia*, N. S., 1, 1957, p. 143—164.

istoric. Dimpotrivă, se constată că o asemenea teză se află într-o totală contradicție cu realitățile economice și politice ale perioadei respective. Eventuala dispariție a unor așezări getice înainte de Aelius Catus, dovedită însă în mod limpede, va trebui pusă fie pe seama evenimentelor care au succedat morții lui Burebista, fie mai degrabă în legătură cu instalarea romanilor la Dunăre în vremea lui Augustus și cu conflictele daco-romane care încep să se deruleze, odată cu cucerirea Dobrogei de către M. Licinius Crasus ³² și cu incursiunile lui Cotiso la sud de Dunăre ³³. O rezolvare în acest sens a problemei discutate corespunde datelor istorice de care dispunem și înlătură pericolul de a pune în circuit științifice teze ce pot crea confuzii și care s-ar dovedi dăunătoare unei cit mai bune și mai corecte cunoașteri și înțelegeri a istoriei Daciei preromane.

A propos du moment et des causes de la disparition de certaines *davae* geto-daces du sud des Carpates

RÉSUMÉ

Il y a peu de temps, on a formulé l'hypothèse selon laquelle la plupart des *davae* gètes du sud des Carpates (Cirlomănești, Crăseni, Zimnicea, Cetățeni, Radovanu etc.) ont cessé d'exister avant le milieu du Ier siècle av.n.è. Une analyse plus minutieuse de tous les arguments qui viennent à l'appui d'une telle hypothèse permet d'aboutir à une toute autre interprétation. En comparant les données offertes par les découvertes archéologiques et numismatiques avec des situations semblables attestées dans des établissements géto-daces, qui prennent fin vers les derniers moments du Ier siècle av.n.è., il ressort clairement que tous les établissements gètes de la plaine munténienne se sont développés dans des conditions socio-économiques et politiques semblables, et que leur disparition a eu lieu à la même date, ou du moins à une date proche, et pour les mêmes raisons.

A l'encontre de la datation vers le milieu de Ier siècle av.n.è. de la plupart des *davae* gètes de Munténie, plaident non seulement l'interprétation correcte des découvertes archéologiques, mais encore la situation politique de l'époque. On sait qu'au milieu du Ier siècle av.n.è., Burebista était parvenu à créer l'une des plus grandes puissances de sud-est de l'Europe. Le monde géto-dace était depuis longtemps pacifié. A cette époque, il n'existait aucune sorte de motif qui puisse conduire à la disparition de la plupart des *davae* de Munténie — des plus importantes aussi. L'interprétation des plus récentes découvertes archéologiques et monétaires, de même que l'analyse de tout le contexte historique nous amènent à conclure que la fin des *davae* gètes de la Plaine munténienne est à placer après le milieu du Ier siècle av.n.è. et à mettre en liaison, principalement, avec l'établissement des Romains au Danube.

³² Dio Cassius, 51, 23—27; D. M. Pippidi, DID, 1, 1965, p. 291—292.

³³ Florus, II, 28, 18; V. Pârvan, *Getica*, p. 84—85